

Autor: Radim Lhoták

Sešli jsme se potřetí a naposledy, abychom rozřešili otázku, která vyplynula z poslední diskuse: Je možné uvažovat o světě a smyslu lidského konání, pokud takové úvahy překračují omezený soubor fakt, jaké nám poskytuje věda? A pokud ne, je možné v takovém případě mluvit o pozitivním významu vědy pro evoluční proces přírody i člověka?

Filozof: Pokud si dobře vzpomínám, pohlíží transhumanismus na svět jako na vnořené struktury, které lze rozumě sledovat a popisovat. Uvažovat o něčem jiném, tedy povznést svůj vhled mimo tyto struktury a snažit se pochopit obecnější souvislosti jejich existence znamená podle transhumanismu pracovat s imaginárními objekty, které jsou z hlediska lidského poznání irelevantní. Já jsem tady ovšem nekonstruoval nějaké imaginární objekty. Jestliže jsem mluvil o světě v jeho totalitě, měl jsem na mysli mnohokrát přijatý a v nespočtu filozofických i vědeckých pojednáních uznávaný pojem univerza, v řecké filozofii se nazývá kosmos. Člověk celek světa nemůže chápat a popisovat jako věc, ale je schopen si ho uvědomovat. Člověk je navíc schopen vnímat určité jevy a nabývat s nimi pozitivní zkušenost bez toho, aby dokázal analyzovat jejich základní podstatu, rozkládat je na prvky a znovu skládat jako syntetické struktury. Člověk je schopen logické abstrakce, disponuje mohutnostmi, jimiž dokáže vidět nejen věci dobré a krásné v jejich jednotlivostech, ale dokáže chápat i pojem dobra a krásna nezávisle na těchto věcech. Moudrost předků se neopírala o vědecké objevy, přitom dokázala ukazovat lidem správnou cestu. Totéž platí o přírodních kulturách, jaké rozvinuly například indiánské kmeny. V tom je mimochodem jeden ze základních rozdílů přirozené a umělé inteligence, která svět vždy vidí jako konečnou množinu prvků uspořádaných do struktur, jinými slovy tento náš svět si vůbec neuvědomuje. Umělá inteligence proto nikdy nebude mít vlastnosti slučitelné se životem.

Přírodní ekosystém na Zemi je sice konečný a v tomto smyslu se dá velice snadno zlikvidovat. Nejde ale pouze o hierarchický či strukturovaný systém, otázka, zda lze vůbec mluvit o systému, protože nelze určit jeho cílové chování a předpovídat jeho budoucí stavy ze stavů přítomných. Jde o nesmírně složitý a v pojmech strukturálního chápání nepopsatelný komplex, který nemá deterministicky daný vývoj, a souhrn jeho možností, jak se změnit pro příští okamžik, je nekonečný. Více než nějaké strukturované či věcné celky přírodu charakterizují síly, o nichž sotva tušíme, jaký mají význam, směr a důvod.

Svět, jak se podobá, je chaos. Vše ve světě je výrazem účinků protichůdných sil, kterým nikdo a nic nepředurčuje jejich chování. Přesto jejich interakce v čase směřuje k rovnováze. Je lhostejné, co je jejím výsledkem, zda rovnovážný život nebo vyvážená pustina. Okamžitá rovnováha ale neznamená, že by nějaké síly zanikly nebo získaly nový smysl, pouze se vyvažují ve svých účincích formou vztahů, náhodných vztahů a proto tvořivých. Chaos je vyjádřením jejich přetrvávající energie, připravenosti k nové interakci, výrazem vnitřního pohybu a nestability světa jako celku.

Kde by vládl mechanický řád a pevná struktura, tam by nebyl prostor pro změnu. A jak známo, změna je život. Pouze v přirozených podmínkách chaosu, ve všeobecné a nepořadající účasti na tomto chaosu je možná rovnováha života. Nikdy však trvalá a neměnná. Každý zásah směřující k systematickému omezení chaosu na pevnou a promyšleně uspořádanou strukturu způsobí narušení vztahů přirozené rovnováhy, vnucuje totiž násilné uspořádání všem silám a to silou pořadatele. A tato síla pořadatele vyvolá nepředvídatelnou reakci sil ostatních, o kterých nemá většinou ani potuchy.

Transhumanista: Tak předně, v přírodě jsou obvykle struktury, rozumějte ty, se kterými se často setkáváme, relativně stabilní, s malým počtem bifurkací. Což není překvapivé, protože takové struktury jsou dost jednoduché na to, aby bylo pravděpodobné, že se vyvinou na dost stálé, aby trvalo dlouho, než zaniknou.

Chaos je sice zásadní fenomén a se zahrnutím kvantové neurčitosti může být i z hlediska fyziky považován za reálný, není ovšem pravda, že by proto nutně musela mít příroda chaotický charakter. Chaotické děje z makroskopického hlediska obvykle konvergují v nechaotické a pozorovatelná realita se pak z větší části skládá z nechaotických, u nichž se dá navíc docela dobře předpovědět, v jakých bodech nastávají chaotické nebo jiné singulární stavy. Divím se, pokud považujete proměnnost a nestálost za tak důležitou, stejně jako já, že lpíte na historických předsudcích.

Jestliže je relevantní prostředí člověka (např. zemský ekosystém) konečné a vnější vlivy relativně malé nebo předvídatelné, pak toto prostředí sice není plně pochopitelné, ale je pochopitelné z opravdu velké části. Jde tu asi o dvě rozdílná očekávání: Vy očekáváte, že by mělo existovat něco, co všechno zapříčiňuje nebo vysvětluje. A proto jste ochoten zavést metafyziku nebo něco podobného. Já nevím, jakým způsobem by mohla, nebo proč by měla být přenášena informace o všem (prostě otázka vesmíru a tak) na člověka, který není schopen nic takového pojmout. Odsuzujete vědu, že toto nedokáže. Mně tedy plně stačuje, že vysvětluje alespoň něco tak, jak je to jen pro člověka možné, a nenahrazuje odpovědi dogmaty.

Věda je jistě omezená, je ovšem v principu méně omezená, než člověk. Úvahy o čemkoliv principiálně přesahujícím naše chápání jsou bezpředmětné, a je tedy vhodné je ignorovat. Vzhledem k proměnnosti je možné jakkoli konečně rozšiřovat chápání, je tedy možné očekávat, že všechny konečné konstrukty, objekty... budou pochopeny, ovšem ty, které jsou principiálně nepochopitelné, budou stále irelevantní.

Co se týká uvědomování si nekonečných konstruktů: Stejně jako člověk i stroje dokáží symbolicky operovat s takovými konstrukty. Známe-li určité vlastnosti těchto konstruktů, jichž je konečně mnoho, můžeme o nich samozřejmě uvažovat, ovšem v žádném případě ani člověk ani jakýkoli jiný konečný automat nemůže plně chápat nekonečně velký informační obsah, jako např. strukturu nekonečné množiny náhodných čísel, nebo vesmír zahrnující neurčitost.

Pokud Vám tedy jde pouze o to uznat, že člověk je a bude vždy uvnitř univerza, nemá nekonečnou moc, ani nekonečné chápání, ani plně nechápe universum a podobně – pak samozřejmě souhlasím. Pokud ovšem jde o to, čím by se měl člověk, nebo lépe civilizace či transčlověk zabývat, pak zůstávám u onoho růstu struktury v prostředí jiných struktur, u evolučního maximalizování existence, které je dokonale logické a přirozené v kontextu známého světa. Stejně tak nebudu tvrdit, že bůh, nebo cokoli podobného, neexistuje, ale pouze že myšlenka na jeho existenci tak i neexistenci je zcela bezpředmětná. A může mít smysl pouze v těch aspektech, důsledcích či vlastnostech, které dokážeme pochopit. Ty ovšem můžeme zahrnout do nějaké konečné podstruktury, a ta už samozřejmě je předmětem zájmu vědy.

Filozof: Jestliže svět jako celek nemá vlastnosti struktury řízené nějakým vyšším inteligentním plánem, nebo řekněme technologickým postupem, ale jeho podstatou je chaos, se všemi zákony, které se k němu druží, a možná právě zde lze mluvit o jistém vnoření fyzikálních zákonů do metafyziky chaosu, potom v takovém světě nelze uspět s myšlenkovým strukturalismem a konstruktivistickým koncipováním jeho stavů, tedy s něčím, čemu se dá říct vědecká syntéza, nebo filosofie postavená na vědecké metodě. Právě neuchopitelnost všeobecné reality strukturálním popisem nás nutí v jisté strategické úrovni řídit se nikoliv vědeckým poznáním, ale čirou zkušeností, z níž poznáváme, jaké chování vede k úspěchu a jaké ke zkáze. Zde vystupuje onen nenahraditelný význam tradice, která nás učí způsobům jednání a vztahů mezi lidmi, s nimiž člověk dokázal přežít a vytvořit si udržitelné podmínky k životu. Jde o moudrost předků, která mimo jiné z dlouhé zkušenosti generací pochopila, že dostatečně stmelená skupina lidí vedená moudrým vůdcem má větší šanci přizpůsobit se reálným podmínkám a situacím, než konstitučně předimenzovaná, řečeno moderním žargonem: sofistikovaná, společnost.

Pokud říkáte, že jsem zastáncem metafyziky, dost mi nerozumíte, jsem jejím odpůrcem, přinejmenším v její spekulativní podobě vytvořené čistým rozumem. I když základnímu metafyzickému diskursu se asi nelze vyhnout. Naopak víra ve vědecký pokrok a mechanické pojetí světa jako struktury je prodchnuto rigidně metafyzickou představou o logicky uspořádaném světě, v němž vědecké poznání vede nutně ke shodě s objektivní realitou. Pokud chcete zásadně stavět na vědecko-technologickém pokroku, uměle přetvářet Vám známé přírodní struktury, z nich skládat strukturální stavby nového dosahu, u nichž budete očekávat pevnost a stabilitu, stvořit transčlověka, svévolně maximalizovat jeho existenci a vědomě tak zasahovat do evoluce, potom musíte předpokládat, že víte, co děláte, jinými slovy, že jste objektivně schopni určit dosah svých činů. A to prostě není pravda v rámci Vašeho účelově interpretovaného pohledu na svět. Nedokážete vůbec odhadnout, co je a co není relevantní v kontextu vývoje světa jako celku.

Nahlížíte na vědu, jako by měla nějaký na člověku nezávislý dosah, říkáte, že dokonce překračuje člověka v jeho omezenosti. Věda není nic jiného, než ryze lidský pohled na svět a přesně odpovídá naší lidské schopnosti vidět a rozumět, ovšem i naší zaujatosti a slepotě. Produkt lidské mysli nemůže tuto mysl překročit, ani když svůj mozek napojíte na počítač. Naopak, tím z něho uděláte pitomější nestvůru, než si vůbec dokážete připustit.

Ano, chaos je zásadní fenomén, a všechny struktury bez ohledu na jejich zdánlivou stabilitu jsou výsledkem tohoto chaosu, pouhým okamžitým vyrováním. Síly v chaosu logicky musí vždy k nějaké dílčí rovnováze směřovat, to je ta Vaše konvergence, jinak by muselo dojít k explozi nebo k jejich zrušení. Nakonec obě známé teorie o vývoji vesmíru předpokládají buď onu novou explozi nebo postupný zánik v nicotě. Problém je, že jakýkoliv zásah nové síly může tyto struktury narušit nebo zničit a vytvořit struktury zcela nové, které nebudou s původními kompatibilní. A v tom je ta nejistá otázka budoucnosti lidstva.

Nemůžete absolutně mluvit o částečném pochopení konečného výseku světa, pokud uznáváte jeho nepochopitelnost v celku. Dostáváte se tak do trestuhodného přecenění znalostí, kterými ve svém omezeném chápání disponujete.

Vaše srovnání automatu s člověkem je velice pochybné a znovu mluví o mechanickém pojetí reality. Automat nemá vědomí, není si tudíž schopen nic uvědomovat, ani sama sebe. Někaké symbolické operace nad nekonečnými objekty jsou matematickou idealizací, která v reálném světě neexistuje. Problém je v tom, že uvědomování si světa je zcela jiný inteligenční výkon, než vyjádření spočetné či nespočetné množiny. Jde o výkon skutečně inteligentní! Konečný automat žádnou inteligenci nemá. Tady přesně zaznívá ona předsudečná zaujatost technického myšlení, která si prostě nemůže osobovat nárok na obecně pravdivé vědění.

Omlouvám se, ale vy praporečníci technologického přetvoření světa a racionálního znásilnění všech „nerozumných“ lidských sklonů a tajemství, všech osvědčených tradic, které chápete jako předsudky, jste opravdu na nejlepší cestě učinit z člověka tu nejnešťastnější bytost na světě a nakonec ho úplně zničit!

Musím do toho vstoupit a pokusit se uklidnit emoce, které mezi vámi začínají jiskřit. Zdálo se mi, že začínáte směřovat k jistému konsenzu. Bylo by škoda to zahodit.

Transhumanista: Ta poznámka asi spíš platila na mého oponenta, který mě přece jenom příjemně překvapil poněkud jiným smýšlením, než jsem očekával. Ale přesto v mnoha věcech nesouhlasím. Nejde o to budovat naprosto pevnou strukturální stavbu, ale dostatečně pevnou, takovou, jaká nám v naší aktuální omezenosti dostačuje. Nemusíte být plně schopen předvídat důsledky, stačí jen relativně dobré výsledky. Vyžadovat dokonalost znamená člověka zcela pacifikovat. Člověk v tomto ohledu není víc ani méně, než kterákoli jiná struktura účastníci se evoluce, a ostatním organismům také jejich omezenost nebrání v starání se o své přežívání a rozšiřování.

Věda člověka v principu přesahuje, neboť nevychází pouze z něho, ale také ze struktur, které

pozoroval nebo využíval při jejím tvoření, např. dalece přesahuje osobní zkušenost libovolného člověka. Stejně jako civilizace není pouhá skupina lidí, ale také jejich vyšší uspořádání a mnoho instrumentů, které se jí účastní. Jistěže je budoucnost lidstva nejistá, o tom není pochyb. Já jsem nemluvil absolutně – mluvil jsem pouze o relevantním přiblížení. Pokud něco nelze pochopit, pak nás to nemusí zajímat, protože kdyby nás to zajímalo, pak tím pouze marníme čas a prostředky. Tady opravdu nevím, o co Vám jde.

Nemám jakýkoliv důvod se domnívat, že člověk je něco jiného, než automat. Tradice, instinkty a podobné principy rozhodně předsudky jsou. Jsou v určitém kontextu velice prospěšné, v jiném naopak. Věda a rozum nedělá nic jiného, než že vytváří nové tradice. To, že jsou jedny tradice nahrazovány jinými v dané době vhodnějšími, je zcela přirozené. Stejně jako když se medvěd naučí místo lovu vybírat popelnice.

Filozof: Tradice vždy byla tím, co člověku pomáhá rozumět vlastnímu bytí a dává mu zakotvení ve svém vlastním světě. Současný vědeckotechnický a materialistický postoj ke světu tradice pouze bourá, ale žádné nové nevytváří. Jeho důsledkem je pravý opak, a to vyprázdnění všeho smyslu z lidského konání. Snaží se jen vykořistit svět a přírodu za účelem hromadění síly, která nemá zase nic jiného za účel, než další kořistění a následnou spotřebu. To postrádá veškerý lidský obsah, nemůže tím proto být založena žádná kulturní natož pak duchovní tradice. Vědecký pozitivismus se obrací k věcem ve světě ze svého účelově zaměřeného pohledu, zkoumá je a manipuluje bez zájmu o to, čím jsou sami o sobě, nestará se o lidský život a jeho naplnění, stará se pouze o struktury, kauzality, využití zdrojů a kupčení s nimi, znamená naprosté odcizení veškerému smyslu, který lze pochopit teprve z dlouhodobé zkušenosti se vším novým, a vše nové je třeba přijímat s velikou opatrností, s níž může být část staré tradice nahrazena novou tak, aby člověk neměl důvod tápat a vzdávat se výdobytků svých předků.

Pokud jsme schopni pochopit svět pouze v parciálním pohledu, zkoumat ho per partes, nemůžeme ho řídit ani jinak předurčovat. Jsme ovšem schopni objektivně říci, kde jsou hranice našich možností, a tomu se přizpůsobit. Čím budou užší, tím lépe. Zasahovat do přirozeného běhu věcí přes tyto hranice bez starosti o dopad takového konání je trestuhodná neopovědnost.

Jiné živočišné druhy na rozdíl od člověka nemají rozum a jejich maximalizace je podřízena zákonům přírody. Málokdy jejich maximalizace končí likvidací celého druhu či celých ekosystémů. Člověk ale rozum má, a je schopen svoji maximalizaci dovést ad absurdum nebo sám zastavit, podle toho, zda pochopí její fatální dopad na životní prostředí. K tomu ale nesmí sám sebe pojmát jako automatickou existenci, která se maximalizuje v rámci evolučně zakódovaného programu.

Považujete-li se za automat, potom to řekněte na rovinu, protože intelektuální rozhovor s autem evidentně nemá smysl.

Transhumanista: Jistěže se považuji za automat, jinak bych byl nadutý pokrytec.

No, vidím pánové, že jste své argumenty vyčerpali. Nejsem si ovšem jist, zda jste na položené otázky podali jasnou a vyčerpávající odpověď.

Filozof: Měl bych ještě jednu poznámku. Můj oponent mluvil o tom, že v přírodě lze pozorovat většinou nechaotické děje. Mluvil také o tom, kdy může docházet k singulárním stavům. Problém pojetí světa člověkem je dán mimo jiné také jeho subjektivním vnímáním času. Z pohledu existence vesmíru je celý věk člověka pouhou vteřinou. Při kosmickém vnímání času lze hodnotit například změny na planetě Zemi v závislosti na chaotických událostech mnohem dramatičtěji.

Současný vliv technologie a lidské existence na prostředí planety Země však svými důsledky působí globální změny s mnohem větší rychlostí. Jsou zřejmé a patrné již v průběhu jednoho lidského života. To je neslýchané! Uvážíme-li, že technologický pokrok má exponenciální gradaci, což transhumanismus uznává a skloňuje jako jeden ze základních faktorů ve svých předpovědích, lze očekávat, že rychlost, s jakou nás změny zasáhnou, může vést k singularitě již ve velice krátké době, například za pár desetiletí.

Stav, kdy přestanou platit všechny dosud známé zákony a pravidla a náš svět se začne hroutit do naprosto nepředstavitelné propasti, tak takového stavu se mohou dočkat již leckterí z nás. Myslím, že je to dostatečné varování k tomu, abychom na svém postoji k evoluci, jak ji chápe transhumanismus a zdá se i věda, něco zásadně změnili

Hm, pane transhumanisto, co Vy na to?

Transhumanista: Dosažení singularity v poměrně krátkém čase je samozřejmě možné, ale nikoliv nutné. S podobnými riziky je potřeba počítat.

To jste mě tedy moc neuklidnil. Že dospějete pánové ke konsenzu právě v takovéto otázce, to jsem očekával asi ze všeho nejméně. Nicméně jistých přiblížení zde bylo více. Požadovat, aby se v jedné diskusi dva odlišné názory setkaly na společném stanovisku, by asi bylo nereálné. Takže vám ze srdce děkuji a pro čtenáře mám jedinou radu: Zkuste se zamyslet sami.